

MAGİSTRANTLARIN TƏDQIQATLARI

Bəxtiyar Vahabzadənin "Atılmışlar" poemasında milli-mənəvi dəyərlərə bağlılıq məsələləri

Reyhan Mənafova,
Azərbaycan Universitetinin magistrantu
meceidova.reyhan@mail.ru

Rəyçi: Məhərrəm Qasımlı,
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Bəxtiyar Vahabzadənin "Atılmışlar" poeması təhlil müstəvisinə çıxarılmışdır. Burada həmçinin şairin haqqıqları demək üçün istifadə etdiyi mətnaltı ehyamlar araşdırılaraq təhlil olunmuşdur. Şair cəmiyyətdəki çatışmazlıqları göstərərək insanlarda yüksək keyfiyyətlərin aşılmasına çalışmışdır ki, bu da məqalə müəllifi tərəfindən tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: milli-mənəvi dəyərlər, ideya-siyasi tərbiyə,

əxlaqi münasibətlər, kökə bağlılıq, böyüyə hörmət, kiçiyə məhəbbət, xalqın mənəfeyi

Ключевые слова:
национально-духовные ценности, идейно-политическое воспитание, нравственные отклонения, приверженность к корням, уважение к старшим, любовь к младшим, интересы народа

Key words: national and spiritual values, ideological-political upbringing, moral relations, rooted commitment,

respect for the older, love of the small, people's interest

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan B.Vahabzadənin yaradıcılığı istər forma və məzmun, istərsə də janr və üslub baxımından olduqca rəngarəng və maraqlıdır. Onun əsərləri XX əsrin ədəbi-bədii, siyasi-mədəni mənzərəsinin yaranmasında mühüm rol oynayır.

B.Vahabzadə hələ 1958-ci ildə yazdığı "Gülüstən" poeması ilə cəsarətli şair kimi çıxış edərək mövcud quruluşu və cəmiyyəti tənqid etmiş, bundan sonra başı çox bələlər çəkmişdir. Məhz bu səbəbdən şair sonralar həyat haqqıqlarını şeirlərinin alt qatlarında çatdırmağa çalışmışdır.

Bunu Bəxtiyar Vahabzadənin Türkiyədə nəşr

olunan kitabına yazdığı "Qızım, sənə deyirəm, gəlirim, sən eşit" adlı ön sözdə də oxuyuruq: "XIX yüzillikdə yaşamış böyük ədəbi-miz M.F.Axundzadə demişdir ki, əgər mövcud quruluşu açıq şəkildə tənqid edə bilmirsənsə, zaman və məkanı dəyişdir, ürək sözüünü yaz, anlayan anlayacaq", mən uzun illər böyük ədəbimizin bu məşhur resepti əsasında yazmış, totalitar sistmə bu yolla etirazını bildirmişəm" (4, 485).

Göründüyü kimi, şair sətirlər altına düşdüyünü etiraf edir, bu səbəbdən də onun yaradıcılığının məna qatlarına enib, əsl haqqıqları axtarmağa başladıq və belə məna yükünə malik əsərlərdən biri olan "Atılmışlar" poemasını təhlil müstəvisinə çıxartdıq.

"Atılmışlar" poeması 1976-1978-ci illərdə qələmə alınmışdır. Şair bu əsəri anasının öz-xatirəsinə ithaf etmiş, bununla da ana müqəddəsliyinin sərhədsizliyini sübut etmişdir.

Əsərin əsas mahiyyəti bundan ibarətdir ki, şair burada ana-bala münasibətləri fonunda cəmiyyəti təhlil edir, onun daxili eybəcərliklərini, cürüklüyünü üzə çıxarır. Şair cəmiyyəti məhvə aparan səbəb kimi onun öz keçmişindən üz döndərməsini

göstərir. Milli-mənəvi dəyərlərin, əxlaq normalarının unudulduğu cəmiyyətdə insanların düşükləri acınacaqlı vəziyyəti göz önünə çıxararaq, bundan çıxış yolu axtarır.

Əsər iki hissədən ibarətdir. Birinci hissədə ananın öz balasını atması "Körpələr evi", ikinci hissədə övladların öz valideynlərini atması, "Qocalar evi" təsvir olunaraq onlar arasında vəhdət yaradılır. Şair bu acı həqiqətlər arasındakı paralelliyi təhlil müstəvisinə çıxararaq onu milli-mənəvi dəyərlərlə müqayisə edir və inanılmaz dəyişikliyin səbəbini cəmiyyətin insanlara və insanlığın ögey münasibətində görür.

Ümidə yas tutub ağlayır gümən,
Xeyri fərləyir, fərə "dost" deyir.
Sevilib sonra da atıldığından,
O da balasını atmaq istəyir (1, 152).

Bəxtiyar Vahabzadə burada cəmiyyətin daxili eybəcərliklərini göstərmək üçün ananı silaha çevirir və həmin silahlə mənəviyyətsizliyi, ögeyliyi, soyuqluğu məhv etməyə çalışır.

Şair türkün keçmişinə nəzər salaraq ana-bala, valideyn-övlad münasibətlərində hər zaman bir paklıq, müqəddəslik, hörmət, sevgi, məhəbbət, məhrəmlik duyulduğunu göz önünə götürür.

Əsəri oxuyarkən Bakıya oxumağa gələn, burada bir oğlan tərəfindən aldadılaraq bəkirəliyini itirən, hələ üstəlik hamilə qalandan sonra çarəsizlikdən övladını dünyaya gətirən günahsız bir qızın-ananın acı taleyi göz önündə canlanır. İndi həmin ananın övladını atdığı anda keçirdiyi psixoloji sarsıntılarla əsəri başlayan müəllif oxucunun ürəyinə yol tapmaq üçün belə bədii priyomdan istifadə edilmişdir. Belə ki, şair əsərdə övladını atan ananı günahlandırmır, ittiham etmir, əksinə onu bu addımı atmağa vadar edən cəmiyyəti qamçılayır.

Öz əsərində Bəxtiyar Vahabzadə sanki həmin bu məhrəmliyi, saflığı axtarıb tapmağa, insanları bu dəyərə qayıtmağa çağırır. O, analıq adının müqəddəsliyinin şübhə altına alınmasının mübarizəçisi kimi çıxış edir.

Müqayisə üçün deyək ki, dünya və rus ədəbiyyatı nümunələri içərisində balasını atan ana obrazlarına rast gəlirik. Məsələn, rus yazıçısı Lev

Tolstoyun "Anna Karenina" əsərinin qəhrəmanı Anna öz hislərinin əsirinə çevrilərək övladlarından imtina edir (8), bizim bəhs etdiyimiz əsərdəki ananın övladı isə onun qorxularının qurbanına çevrilir.

Analıq, balalıq bumudur məgər?

Çəkdim qayğısını birçə həftə mən.

Yolumun üstündə bala bir çəpər,

O tərəfdə arzum, bu tərəfdə mən (1, 152).

Şair anaya bəraət vermək günah əmələ görə öz vicdanı fikrində də deyil, o, ananı işlədiyi qarşısında məzəmmət edir.

Özgələr bilməsin dedim, dərdimi,

Özüm öz içimdə yedim dərdimi.

Ağlaram, səsim yox, hay-harayım yox!

Ahuma səs verən öz ahım oldu.

Bu, mənim dünyaya bala payım yox,

Bu mənim dünyaca günahım oldu (1, 152).

Əslində Allah hər bir anaya övlad verərkən analar onu müqəddəs borc hesab edirlər. Lakin bəzi analar həmin müqəddəs paya xəyanət edirlər.

Şair bu əsərdə həmin paya edilən xəyanətə görə ananı vicdan əzabı ilə cəzalandırır, "olmaq" və "ölmək" sözlərindən maharatla istifadə edərək bədii təzad yaradır.

Bu sirri gizlətmək mümkünmü? Mümkün!

Qəlbın dövrəsinə daş hörülməli.

Talesiz balamın yaşaması üçün

Mənim ana adım öldürülməli!

Körpənin yerinə indi də vicdan,

Asıldı ananın qol-qanadından (1, 154).

Ananın öz övladını atdığından sonra keçirdiyi mənəvi iztirablar əsərdə həyəcanlı pafos və emosionalılıqla ifadə olunmuşdur. Lakin çox keçmədən ana öz övladının varlığını unudur.

Hadisələrin gedişində ananı cəzalandırmaq üçün onu övlad həsrəti ilə imtahana çəkir. Ona görə də bir daha ana ola bilməyəcəyini dərk edən qadın birinci hissənin sonuna doğru

övladının axtarışına çıxır, lakin onu tapa bilmir.

Bəxtiyar Vahabzadə daim vətən, xalq, millət, dövlət üçün çarşıyan, qəlbi yanan bir şair olmuşdur. Heç də təsadüfi deyil ki, jurnalist Azər Bağirov "Azərbaycanın Bəxtiyarı" adlı yazısında şair haqqında deyir: "Azadlıq ruhundan yəqin olmuş, azadlıq havası ilə nəfəs alan Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasının məhək daşı, əzəli və əbadi mövzusu Azərbaycan, onun tarixi taleyi, bu günü, gələcəyidir" (5, 17).

"Atılmışlar" poemasının ikinci hissəsində "Qocalar evi" təsvir olunur. Burada övladları tərəfindən atılan qoca valideynlərin həsrət dolu arzuları oxucunun qəlbinə parçalayır. Qocalar evində yaşayan anaların acı taleyi şairi narahat etmiş, o, bu mövzuya biganə qala bilməmişdir. Bunun əsas səbəbi anaların müqəddəsliyidir.

Bəxtiyar Vahabzadənin ana adına olan münasibətini

Ana tanyıram, iyirmi yaşından
Dul qaldı.
Bələlər ötdü başından.
Dərdi qabaqladı,
Kədəri ötdü.

İki nəfər cüssəli bala böyütdü (1, 162).

müsaibələrindən birində oxuyuruq. "Bir-neçə il qabaq dostlarımla bərabər "Ulduz" jurnalına baxırdıq. Gözəl bir şəkil gördüm: "Ana". Diksinən kimi oldum. Bu ana eynən mənim anama oxşayırdı". (7, 198) Biz burada şairin anaya sevgisi, məhəbbəti, rəğbəti, səcdəsini görürük. Şair analar arasında fərq qoymur, onun düşüncəsinə görə ana elə anadır. O, anaları müqəddəs hesab edir. Buna görə də harada bir ana görsə, onu öz anasına bənzədir.

Bütün bunları göz önünə gətirərək deyə bilərik ki, şair övlad-valideyn münasibətlərini dəyişməsindən narahatlıq keçirir, xoşbəxt gələcək qurmaq istəyi ilə, bu məsələ ətrafında ciddi işlər aparmağın vacibliyini dərk edir.

Bəxtiyar Vahabzadə "Atılmışlar" poemasında anaların əzab-əziyyətlərini, kədərini, məhəbbətini ifadə edərkən də cəmiyyəti tərbiyələndirməyə çalışmışdır.

Burada ananın hansı yazmışlar. Məsələn, Əli Kərimin çətinliklərə sinə gərəkək övlad məşhur "Qaytar ana borcunu" böyütməsi, Azərbaycan qadınının şeirində də bu məsələ yüksək dəyənəti, sədaqəti, vəfası, etibar bədii sənətkarlıqla ifadə öz əksini tapmışdır. Şairin ifadə olunmuşdur. Şair bu gözəl bədii münasibətdə diqqətli olmağa, qəhrəmanı olan bu ana erkən onlara qaçığı göstərməyə çağırır. yaşında dul qalmasına O, ananın obrazını yaradarkən baxmayaraq, özünə yeni həyat Azərbaycan qadınının fədakarlıq qurmayan, yeganə ümidini lüğünü, dəyərlərə sədaqətini, balalarına bağlayan minlərlə möhtəşəmliyini və öz mətinini Azərbaycan qadınlarının göstərmişdir. Əslində bizim kim ümumiləşmiş obrazına çevrilir. olduğumuzu, haradan gəldiyimizi, Doğmalara biganə insanları milləti kökə qaytarmaq narahat etmiş, onlar məqsədi ilə bu səpgidə əsərlər

Bir gözəl, bir sevimli oğul böyütdü ana
O bəd, uğursuz günü-örünin öldüyünü bildirmədi heç ona.
Kədəri dalğa-dalğa doldusa da ürəyə,
Lakin nə saç yolaraq verdi əsən külləyə,
Nə şivən etdi ana.
Ürəyində aqlayıb, gülmək öyrətdi ona. (9)

Bu müqəddəs mələk həyatın övladı ona qarşı nankorluq edir, ağır yükünü öz çiyinlərində onun fədakarlığına xəyanət edir. daşıyan, kipriyi ilə od götürən Şair bu məqamda qəti hökmlə fədakar ana obrazıdır. Təəssüf ki, deyir:

Qaytar onun borcunu
Gülüşünü, adını, sözüni qaytar geri.
Qaytar ANA borcunu
O borc sənin özlünsən
Özünü qaytar geri (9).

Əli Kərim də Bəxtiyar Vahabzadə "Atılmışlar" poemasının birinci hissəsindəki anayla, ikinci hissədəki Vətənə sədaqətli olmağa səsləyir.

ananın arasındakı təzadı göstərmək üçün müqayisəyə əl atır. Cəmiyyətin, həqiqətən də korlanmasını, dəyərlərin itdiyini göstərmək məqsədi ilə iki ana arasındakı fərqi oxucuların diqqətinə çatdırır. Özümlüzi özümüza göstərək eyni ilə Əli Kərimdəki kimi "kim idik?" "kim olduq?" suallarına cavab axtarır.

Bəxtiyar Vahabzadə qəhrəmanlarının psixoloji hallar keçirməsində cəmiyyəti qınayır. Deməli, şair bununla cəmiyyətin uçuruma getdiyini artıq o illərdə görə, dərk edə bilirdi. Şairə görə, daha insanlar üçün müqəddəs heç nə qalmamışdır, sosialist ideologiya dini dəyərlərlə yanaşı, milli-mənəvi dəyərləri də tamamilə məhv etməyə müvəffəq olmuşdu. İnsanların yeganə qorxuları olan günah hissi tamamilə yox olmuş, müqəddəs saydıqları vicdan borcu unudulmuşdu.

Buna görə də Bəxtiyar Vahabzadə əsərin sonunda mənəvi məhkəmə qurulmasını istəyir, lakin bu məhkəmədə nə hakim, nə də qanun var. Bu, insanlar, başarıya xilas edə biləcək yeganə məhkəmə "vicdan məhkəməsi"dir. Şair qəhrəmanlarını öz vicdanları ilə üz-üzə qoyur. Onun yeganə

arzusu bu məhkəmədə adamların yox, vicdanın qalib gəlməsidir. Çünki ancaq o zaman adamlar yenidən insan olacaqlar. Ümumiyyətlə, Bəxtiyar Vahabzadə "Atılmışlar" poemasında hələ uşaq yaşlarında ona aşılana tərbiyəni dövrünün tərbiyəsi ilə müqayisə edir, belə nəticəyə gəlir ki, uşaqlıqda böyüklərdən eşidiyi məsləhətlər, atalar sözləri, məsələlər, yaxud bir qədər sonra "Qurani-Kərim"dən oxuduqları "Cənnət ananın ayaqları altındadır", "Ana müqəddəsdir", "Qocalara hörmət et, sən də qocalacaqsan", "Övladlar sizə Allahın əmanətləridir", "Uşaq evin güllüdür" və bir çox bu kimi kəlamlara nöinki əməl edilmir, hətta onlar tamamilə unudulub. Beləliklə, Bəxtiyar Vahabzadənin "Atılmışlar" poeması sətirlərlə mənalarla zəngin psixoloji məqamları əks etdirir, bununla da oxucularda milli-mənəvi, əxlaqi, ideya-siyasi cəhətlərin tərbiyələndirilməsi keyfiyyətlərinə xidmət edir.

Məqalənin elmi yeniliyi.

Məqalədə ilk dəfə Bəxtiyar Vahabzadənin "Atılmışlar" poeması fərqli rəqursdan tədqiq edilmiş, buradakı psixologizmlər, mətnəli yazı manerası nümunələr

vasitəsilə müqayisəli şəkildə təhlil olunmuşdur.

Praktik əhəmiyyəti və təbiiqi. Məqalədən orta məktəb müəllimləri, bakalavrlar, magistrantlar, dissertant və doktorantların mənəvi-ideya hazırlığı işində istifadə edilə bilər.

Nəticə olaraq onu deyə bilirik ki, B.Vahabzadənin "Atılmışlar" poeması sətirlərlə mənalarla zəngin psixoloji məqamları əks etdirir, bununla da oxucularda milli-mənəvi, əxlaqi, ideya-siyasi cəhətlərin tərbiyələndirilməsi keyfiyyətlərinə xidmət edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Vahabzadə B. Açılan səhərlərə salam. Bakı, Yazıçı, 1979.
2. Vahabzadə B. Yanan da mən, yaman da mən. Bakı, Göytürk, 1995.
3. Vahabzadə B. Bir baharın qaranquşu. Bakı, Gənclik, 1971.
4. Vahabzadə B. Əsərləri XI cildə. IX cild (məqalələr, ədəbiyyat və sənət), Bakı, Azərbaycan, 2005.
5. Bəxtiyar Vahabzadə Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1995.
6. Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri. II cildə, 2-ci cild. Bakı,

Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1975.

7. Vahabzadə B. Sadəlikdə böyüklük. Bakı, Yazıçı, 1978.
8. Kərimova S. "Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığında tərbiyə məsələləri". Naxçıvan, 2005.
9. Mərdanova S. "XX əsr Azərbaycan poemalarında lirik rəcələr sistemi (S.Vurğunun, M.Müşfiqin, B.Vahabzadənin əsərləri üzrə)". Bakı, 2006.
10. Лев Толстой. Эксмо, Москва, 2008.
11. <https://kitabadəsi.wordpress.com/2014/12/12/qavtar-ana-borcunu-%C9%99ii-k%C9%99rim/>

Рейхан Манაфова

Вопросы с национально-правственных ценностей в поэме Бахтияр Вахабзаде "Атылмышлар", (Брошеные)

Резюме

В статье анализируется поэма одного из представителей азербайджанской литературы Бахтияра Вахабзаде "Брошенные". В ней также рассматриваются подтексты суждения реальных высказываний автора, поэт, отмечая недостатки об-

щества. способствует привитию высоких качеств в людях, что и становится предметом исследования автора.

Reyhan Manafova

National-moral values in Baxtiyar Vahabzade's poem

"Abandoned"

Summary

"Abandoned" poem of Baxtiyar Vahabzade, one of the prominent representative of Azer-

baijan literature is analysed in the article.

Its is also analysed here the investigation of metaphorical allusions which poet used for saying the truth. The poet showing the insufficiency in society, tried to bring high qualities to people's notice and this was researched by the authoress of the article.